

Vad ska vi minnas, vad måste vi glömma?

■ ■ Vad är Europa i dag? Och hur ser framtiden ut? Vi har bitt några svenska och internationella skribenter att, mycket fritt, formulera svar på de frågorna.

■ ■ **GÖRAN ROSENBERG**, författare och journalist, inleder. En sak att minnas, skriver han, är att denna kontinent "har producerat några av mänsklighetens största

ögonblick och några av dess mest fasansfulla, och att det är ungefär samma människor som producerat bådadera".

Göran Rosenberg.

Foto: BJÖRN ELGSTRAND

Ett effektivt sätt att inte glömma är att bli beordrad att göra det. Minnet kan möjligen manipuleras och konstrueras och förloras och vi glömmmer hela tiden mer än vi minns, men minnet kan inte stängas av på kommando. I synnerhet inte det kollektiva minnet som är det minne vi delar med andra och som förenar oss med andra och som därmed utgör en del av vår identitet. En och samma händelse kan naturligtvis ge upphov till flera kollektiva minnen beroende på vilka som tillsammans har anledning att minnas vad. Balkan är ett slagfält av kollektiva minnen, liksom Israel-Palestina, liksom för bara en eller två generationer sedan snart sagt varje hörn av den lilla flikiga halvö längst västerut på den eurasiska kontinenten som går under namnet Europa. Europa är en oöverträffad producent av kollektiva

minnen eftersom Europa är ett oöverträffat koncentrat av skilda topografier och klimatzoner och levnadsförutsättningar, vilket i sin tur givit upphov till ett oöverträffat koncentrat av skilda mänskliga livsformer och kulturer, vilket i sin tur är vad som producerat alla de skilda kollektiva minnen som under ett par årtusenden delat och förenat dess invånare.

I den meningen hade USA:s försvarsminister Donald Rumsfeld till hälften rätt om det nya och det gamla Europa. De länder som kritiserade USA:s ensidiga beslut att "byta regim" i Irak hörde alla till det "gamla" Europa i bemärkelsen ett Europa som hade varit med om en hel del och fortfarande mindes det och delvis hade fått sin syn på världen formad av det.

Han hade också till hälften fel. Det finns inget nytt Europa. De stater som stödde USA:s krig och som därför sades tillhöra "det nya Europa", Polen, Rumänien, Tjeckien, Ungern, Bulgarien och några till, är alla mycket gamla europeiska länder med mycket långa kollektiva minnen. Deras stöd till USA berodde inte på att de till skillnad från Tyskland och Frankrike hade lämnat sitt förflutna bakom sig utan på att de i än högre grad levde i minnet av sitt. Deras gamla Europa var ett Europa vars översta lager av minnesskapande kollektiva händelser bara råkade ligga någon generation närmare i tiden och därmed i än högre grad formade dess människors syn på världen.

Det var detta gamla Europa, med sina lager på lager av minnen, oförrätter och sociala barriärer, som Amerikas puritanska nybyggare för alltid ville lämna bakom sig eftersom de ville undkomma det förflutnas olidliga tyngd och börja samhället på nytt. För dem var den nya världen inte ett nytt territorium utan en ny chans för mänskligheten eftersom de tänkte sig att människan här kunde kasta av sig sin barlast av kollektiva minnen och börja om på nytt. "När de eviga krigen rasa i Europa skall i vår värld lammen sova med lejonen", skrev Thomas Jefferson.

På ena sidan havet ett samhälle i det förflutnas våld, på andra sidan ett samhälle i framtidens skimmer.

Detta är på gott och ont den avgörande skillnaden mellan

det amerikanska samhället och varje samhälle på den europeiska kontinenten. Det amerikanska samhället hålls samman av sin förmåga att om och om igen göra en bättre framtid trolig och möjlig för varje individ med två tomma händer. De europeiska samhällena hålls samman av sin förmåga att minnas och glömma rätt saker i rätt tid.

Ett år efter det första världskrigets slut skrev den österrikisk-judiske satirikern Karl Kraus att tyskarna snart ”kommer att ha glömt att de förlorade kriget, glömt att de startade det, glömt att de utkämpade det och därför kommer kriget inte att ta slut”. Tyskarna glömde och kriget fortsatte.

Ett drygt år efter Berlinmurens fall, då det senaste kriget på Balkan bröt ut, glömde på motsvarande sätt en rad europeiska stater i vilket årtionde de befann sig och mindes i stället vem de hade hållit på i förra eller förrförra kriget, vilket var helt fel sak att minnas.

Tyskland mindes att det hade hållit på Kroatien, och Frankrike att det hade hållit på Serbien, vilket fick dem båda att glömma sitt gemensamma intresse som medlemmar av en spirande europeisk union: att hålla på samma sak.

Det var det allt överskuggande kollektiva minnet av två förintande krig på den europeiska kontinenten som en gång startade den sköra processen mot Europas politiska enande och som hittills gjort den möjlig att driva vidare mot fördjupning, utvidgning och konstitution. Vid varje kris längs vägen har tillräckligt många nationella ledare i Europa hittills kommit ihåg och glömt rätt saker.

Det är likväl en process som riskerar att försvagas eller rentav kollapsa i takt med att det kollektiva minnet av denna omvälvande alleuropeiska erfarenhet bleknar eller trivialiseras och mera näraliggande och lättväckta och mindre samstämmiga kollektiva minnen börjar göra sig starka på dess bekostnad och tillräckligt många ledare börjar minnas och glömma fel saker.

Om Amerika är löftet om en framtid befriad från det förflutna så är Europa en minnets och glömskans kontinent vars framtid är beroende av vad dess invånare från tid till annan förmår att minnas och glömma.

Vad Europas invånare i dag bör förmås att glömma är den nationalstat som fanns i går och som fick sin identitet och sina gränser i bildlig och bokstavlig strid med andra nationalstater i Europa. Vad deras respektive utrikesdepartement och militärstaber bör förmås att undertrycka är den reflexmässiga dragningen till en nationell utrikes- och säkerhetspolitik. Vad deras respektive regeringar bör förmås att behärska är impulsen att missbruka ett långt nationellt minne för att vinna en kortsiktig politisk poäng. Ett Storbritannien och ett Tyskland och ett Frankrike vars ledare plötsligt anser sig ha djupt motstridiga nationella intressen i en fråga om krig och fred är ett oroväckande tecken på europeiska ledares nedärvda förmåga att minnas fel saker vid fel tillfälle.

Den europeiska nationalstat som finns i dag är djupt och oåterkalleligen beroende av varje annan nationalstat i Europa för sin säkerhet och sitt välstånd och sin kulturella vitalitet. Förlusten av en nationell utrikes- och säkerhetspolitik visavi Europas övriga nationalstater, liksom förlusten av en nationellt styrd ekonomi visavi den gränslösa europeiska ekonomi som redan är ett faktum, liksom förlusten av strikt nationella kulturgränser visavi den europeiska kulturella mångfald som spränger alla gränser, är förlusten av lemningar som inte längre har någon funktion och vars smärtor inte längre är verkliga. Om det amerikanska samhällets gemenskap grundar sig på individens vilja och förmåga att lämna sitt förflutna bakom sig, måste en framväxande europeisk gemenskap grundas på nationella kollektivs förmåga att både minnas och glömma.

Minns det historiskt nödvändiga som förenar dem och glömma det historiskt onödiga som skiljer dem åt.

Minns den europeiska mångfaldens frukter och glömma dess fobier.

Minns att samma lilla spretiga kontinent med samma oöverskådliga myller av nationer och språk och livsbetingelser har producerat några av mänsklighetens största ögonblick och några av dess mest fasansfulla, och att det är ungefär samma människor som producerat bådadera.

Precis som enskilda människor ibland behöver ett stöd för minnet kan hela samhällen ibland behöva det. Europas länder behöver i dag ett stöd för det kollektiva minne som hittills har drivit processen mot politiskt och ekonomiskt enande men som visar tydliga tecken på att stelna och försvagas.

Ett sådant stöd kan vara det förslag till EU-konstitution som just inlett sin steniga vandring bland uppstickande nationella minnen och lättväckta nationalstatliga reflexer. En EU-konstitution som gör tydligt vad som kan och måste överskrida nationalstaten och vad som varken kan eller bör göra det, skulle kunna hjälpa Europas invånare att minnas rätt saker i en avgörande tid.

En EU-konstitution som inte gör det (eller ingen konstitution alls) kan bidra till att allt fler börjar glömma varför Europas enande en gång inleddes och varför det fortsatt måste värnas, fördjupas och stadfästas.

Europa är och förblir minnets och glömskans kontinent och det bör vi hålla i minnet.

Göran Rosenberg

Publicerad: 2003-07-23

► **tipsa oss:** ettan@aftonbladet.se

© Aftonbladet Nya medier